

УДК 796.332

ЗАРОДЖЕННЯ ФУТБОЛУ НА МИКОЛАЇВЩИНІ

Геннадій КУРАСА, Василь МАЄР, Марина АНДРЮЩЕНКО,
Олег КОНОПЛЯНИК, Ольга БОЙЧЕНКО*Чорноморський національний університет ім. Петра Могили,
м. Миколаїв, Україна, e-mail: kurasa63@mail.ru*

Анотація. У статті розглянуто питання становлення та розвитку футболу в Миколаєві на початку ХХ століття. Досліджено зародження футболу на Миколаївщині. У прикладах висвітлено історію розвитку футболу в Миколаєві, його занепад у часи громадянської війни та відродження після її закінчення. Описано та синтезовано згадки про перші футбольні турніри, що проводилися в ті роки. Ці дані підтверджують думку, що футбол у місті міг бути зароджений набагато раніше, ніж вважають офіційні джерела. На прикладах наочно показано, що миколаївський футбол тих років був на передових позиціях в імперській Росії та Радянському Союзі. Це підтверджують успішні виступи в численних іграх і рейтингові кваліфікації, що висвітлювалися в періодичних виданнях того часу. У статті виявлено необхідність знаходження нових наукових підходів, історичного та соціального осмислення подій, безпосередньо пов'язаних з футболом.

Ключові слова: футбол, майданчик, змагання, склад, чемпіонат, команда, м'яч, клуб, матч.

ЗАРОЖДЕНИЕ ФУТБОЛА
НА НИКОЛАЕВЩИНЕГеннадий КУРАСА, Василий МАЕР,
Марина АНДРЮЩЕНКО,
Олег КОНОПЛЯНИК,
Ольга БОЙЧЕНКО*Черноморский национальный университет
им. Петра Могилы,
г. Николаев, Украина,
e-mail: kurasa63@mail.ru*

Аннотация. В статье рассмотрены вопросы становления и развития футбола в Николаеве в начале ХХ века. Исследованы зарождение футбола Николаевской области. В примерах отражена история развития футбола в Николаеве, его упадок во времена гражданской войны и возрождение после ее окончания. Описаны и синтезированы упоминания о первых футбольных турнирах, проводившихся в те годы. Предоставленные данные подтверждают мнение, что футбол в городе мог быть зароджен гораздо раньше, чем считают официальные источники. На примерах наглядно показано, что николаевский футбол тех лет был на лидирующих позициях в имперской России и Советском Союзе. Это подтверждают успешные выступления в многочисленных играх и рейтинговые квалификации, которые освещались в периодических изданиях того времени. В статье выявлена необходимость нахождения новых научных подходов, исторического и социального осмысления событий, непосредственно связанных с футболом.

Ключевые слова: футбол, поле, соревнование, состав, чемпионат, команда, мяч, клуб, матч.

INCIPIENCE OF THE FOOTBALL
DEVELOPMENT IN MYKOLAYIVGennadiy KURASA, Vasil MAER,
Marina ANDRYUSHCHENKO,
Oleg KONOPLYANNIK,
Olga BOYCHENKO*Petro Mohyla Black Sea State University,
Mykolayiv, Ukraine,
e-mail: kurasa63@mail.ru*

Abstract. In the article represented questions about the establishment and development of football in Mykolaiv, in the beginning of the XX century. The conception of professional football in Mykolaiv region was researched. The examples show us the history of development of football in Mykolaiv, its decadence during the Civil War and its rebirth after the ending of the Civil War. The mentions about first football tournaments were described and systematized. Those tournaments took place in the middle of 70th and were highlighted in the periodical publications of those time. There were detected the necessity of finding new scientific methods, historical and social comprehension of epochal events, directly connected with football.

Keywords: football, field, competition, staff, championship, team, ball, club, match.

Постановка проблеми. Відомо, що перший футбольний матч в Україні був проведений у Львові 1894 року. Тоді значна частина західноукраїнських земель належала до складу Польщі, і львівська команда, яка складалася з українських футболістів, зіграла з командою

польського міста Кракова. Матч відбувся 14 липня за англійськими правилами в присутності численної публіки й на полі стандартних розмірів. Однак і на півдні нашої держави футбол має добру і давню історію. Не виключено, що матчі в Миколаєві могли відбутися ще 1862 року. У сучасній науковій літературі питання розвитку футболу тих часів висвітлюється неповно та епізодично. Тому існує потреба в дослідженнях історичного характеру щодо розвитку футболу в Україні.

Аналіз останніх публікацій. На сьогодні, крім інтересу до таких тривіальних напрямів, як історії політики, економіки та інших галузей історичного пізнання, увагу науковців зосереджено на нових і актуальних напрямках, таких як історія футболу. Перші звіти про змагання з футболу на Миколаївщині почали з'являтися в таких виданнях, як «Русский спорт», «Николаевская газета», «Красный Николаев», «Физкультура и спорт». У 1958 році в Миколаєві була видана збірка «Футбольний Миколаїв», в якій була стаття про розвиток футболу в Миколаєві. Пізніше були публікації з цієї теми Б. Арова і П. Шевченка. Проте факти, наведені в них, недостатньо проаналізовано.

Мета дослідження – проаналізувати характерні тенденції становлення та розвитку футболу на Миколаївщині на початку ХХ століття.

Виклад основного матеріалу дослідження. Миколаїв, як і Львів, де відбувся перший футбольний матч на території України [2], має старі та добрі футбольні традиції. Як відомо, південь України впродовж тривалого часу був частиною Російської імперії, і ще задовго до бурхливих подій 1917 р. південне портове місто Миколаїв вважалося одним із найбільших футбольних центрів цієї імперії. Тому цілком реально, що футбол на території України міг бути «завезений» морським шляхом, через південь нашої держави, зокрема і через Миколаїв. Можливість таких суджень підтверджується і таким фактом: ще 1862 р. у місті функціонували торговельний порт і митниця, було отримано дозвіл на вхід суден. Команди моряків торговельних суден, переважно англійських, регулярно влаштовували між собою змагання, які проходили в присутності перших глядачів – робітників порту та елеватора, побудованого 1893 р. [1].

Миколаївцям гра в «шкіряний м'яч» сподобалася, і на початку ХХ ст. в місті з'являються численні вуличні команди, які зазвичай проводили свої змагання у святкові та вихідні дні. У 1908 р. за ініціативою службовця хлібної контори, англійця на прізвище Бейт, створено перший професійний футбольний клуб «Зебра» [8].

У 1912 р. організовано Миколаївську футбольну лігу. Того ж року під егідою ліги проводиться і перший чемпіонат міста. Журнал «Русский спорт» надрукував таку інформацію: «Нещодавно була організована футбольна ліга, до складу якої увійшли Миколаївський атлетичний клуб, «Діагор», «Гамарі», «Спорт», «Феміда», «Везувій» та Миколаївський гурток футболу.

Крім того, важливо зазначити, що почалися матчі учнівських команд на першість навчальних закладів. У змаганнях із першості брали участь команди Миколаївського комерційного, технічного, реального училищ та Олександрівської й Веревської гімназій» [3].

Високий рівень миколаївського футболу того часу підтверджується і результатами успішних виступів міських команд. У 1913 р. миколаївці доходять до півфіналу першості Росії, де програли одеситам – 2:3 [3].

У 1914 р. збірна міста з рахунком 1:0 переграла професійний ФК «Фенербахче» з Туреччини, який здійснював турне Російською імперією. Найбільш цікавими, на наш погляд, є матеріали з розвитку футболу на півдні дореволюційного журналіста Радміра, надруковані в миколаївській пресі.

Навіть у важкий час іноземної інтервенції місцеві команди виходили на футбольні майданчики. У 1918 р. нашвидкуруч зібрана збірна міста двічі перемогла з рахунком 3:2 і 7:1 команди німецьких окупаційних військ.

Неодноразово до міста для проведення благодійних матчів приїжджали наші сусіди – футболісти з Одеси. Так, 1917 р. «Трудовая газета», яка анонсувала футбольний матч між «НСК» і Одеським клубом футболу, писала: «Весь збір від матчу йде на користь політичних амністованих». І це був не єдиний випадок таких двобоїв.

Найбільш важкі часи для миколаївського футболу настали у 1919 р. – громадянська війна, голод та хвороби. Газети, які видавалися на папіросному папері, нічого про футбол не писали. А ось некрологів було багато. Так, у квітні в Миколаєві за нез'ясованих обставин був убитий голова комітету футбольної ліги Б. О. Юренєв. Помер від тяжкої хвороби талановитий гравець клубу «Русский Сокол» Петро Кетцерау. Та все ж футбол був у місті і в цей нелегкий час. Так, у 1920 р. на суднобудівному заводі «Наваль» створюється команда, якій судилося стати однією з найстаріших із нині діючих у країні і відомій зараз під назвою МФК «Миколаїв».

Після громадянської війни почалося нове відродження футболу на Миколаївщині. Важливий внесок у висвітлення досліджуваної проблеми вже в наш час зробили Павло Шевченко та Борис Кутовий у книжці «Летописи николаєвського футболу». Проте слід зазначити, що цю тему досліджено недостатньо і, на наш погляд, вона потребує додаткового висвітлення.

У 1921 р. газета «Красный Николаев» [4] писала про регламент, який був передбачений у фінальному поєдинку чемпіонату міста між командами «Уніон» і «Спортінг»: «Якщо ж по закінченню 90 хвилин гри не буде досягнуто переваги на користь однієї з команд, тоді буде додано ще 30 хвилин додаткового ігрового часу, і надалі гра буде продовжуватись до першого забитого м'яча». Цікаво, що ще 1921 р. у Миколаєві вигадали визначати чемпіона за правилом «раптової смерті», яке було вперше використане на європейській першості 1996 р.

Миколаївські команди брали участь у показових футбольних матчах із командами Одеси, Харкова, Херсона. Треба відзначити, що в цей час стають традиційними зустрічі миколаївських футболістів із моряками іноземних суден. Практично кожний матч у місті збирав повні трибуни. Про народну любов до футболу говорить цікавий факт, який згадано у звіті газети «Красный Николаев»: «Під час футбольного матчу у складі команди гостей «Сокіл» із с. Забеліно грала жінка-голкипер. У результаті змагання «Сокіл» програв три м'ячі».

Ще більше вражає матеріал під назвою «Футбол навыворот», що розповідав, як через гру у футбол було позбавлено волі на шість місяців і засуджено 20-річного Григорія Кузнецова. Він із компанією, граючи у футбол на вулиці Лесной, попадав м'ячем до сусідніх подвір'їв і домівок, за що й був затриманий міліцією.

Не залишив без уваги популярну гру журнал «Бурав». На думку редакції цього видання, для молоді треба якомога швидше розробити нормативи з легкої атлетики, щоб послабити захоплення футболом, яке часто закінчується хуліганством.

Незважаючи на велику кількість міжміських матчів на початку 20-х років із різними українськими командами, миколаївцям ніяк не вдавалося здійснити поїздку до Москви, де на той час були зібрані найсильніші футболісти країни. Лише в липні 1925 р. така поїздка нарешті відбулася. Право представляти Миколаїв одержала збірна міста. У трьох проведених матчах були зафіксовані такі результати – з «ОППВ» – 0:2; зі збіркою Москви – 2:3; з командою цукровиків – 1:0.

Результати цих зустрічей, відверто кажучи, не вразили. Проте в наступні роки збірна Миколаєва по праву була визнана найсильнішою командою півдня СРСР. Підсумки ігор 1927 р. захоплюють: у 23 матчах – 19 перемог, одна нічия і лише три поразки. Різниця м'ячів – 82:34.

У квітні 1928 р. збірна Миколаєва приймає московський «Пищевик», у складі якого виступили такі знамениті футболісти, як Леута, брати Старостіни, Ісаков, Філіппов, Артем'єв. Найцікавіший матч закінчився нічиєю – 1:1.

Особливо яскраво у пресі висвітлено поїздку миколаївської збірної на ігри до Ленінграда у 1928 р. Ленінградські видання ще до прибуття миколаївців приділяли багато уваги таким товариським зустрічам. Писали про те, що гості приїжджають у своєму бойовому складі, що матч обіцяє бути надзвичайно цікавим, бо зустрічаються дві найсильніші команди півночі і півдня. У 1927 р. Ленінград виграв загальносоюзну першість і значною мірою поповнив склад збірної СРСР. Перший матч відбувся 13 травня на кращому спортмайданчику – Центральному стадіоні. Господарі вийшли на гру в найсильнішому складі: Соколов,

Гостев, Щукін, П. Філіппов, Батирьов, Гуськов, Григор'єв, М. Бутусов, Ємельянов, Кусков, Богданов. Важка перемога дісталася Ленінграду – 3:2. У повторному поєдинку, ще більш напруженому, була зафіксована нічия – 0:0. Миколаївські футболісти отримали високі оцінки ленінградської преси «Відзначаємо виняткову конкретність миколаївської команди та її воротаря Войтенко, який кілька разів брав складні м'ячі».

З Ленінграда збірна Миколаєва приїхала до Москви, де знову зіграла з «Пищевиком», отримавши переконливу перемогу – 3:0. Миколаївська газета писала, що гості блискуче виправдали репутацію однієї з кращих команд України.

У вересні 1928 р. миколаївці перемогли з рахунком 3:1 збірну робочого спортивного союзу Фінляндії (ТУЛ). У чемпіонаті України вони перемогли команди Первомайська – 10:0; Луганська – 8:1; Дніпропетровська – 4:0. Програла Горлівці – 1:2 та чемпіону – Харкову – 1:2. У миколаївській команді грали: Іванов, Булгаков, Денисов, Деркаченко, Козлов, Грушин, Печений, Сердюк, Г. Полегенький, Кондратенко, Гичкін.

У 1929 р. відкриття весняного футбольного сезону в Миколаєві відбулося 4 травня. У гості до збірної Миколаєва приїхали футболісти збірної Одеси. Ось що писала про матч місцева преса: «Лише на 36-й хвилині напівлівий Миколаєва Андреев забиває перший м'яч в сітку Одеси. З результатом 1: 0 суддя закінчує перший тайм... У другому таймі напад Одеси, підтримуваний захистом, дедалі частіше з'являється біля воріт команди з Миколаєва... Грубі поштовхи, хапання супротивника руками коштує Миколаєву дорого: 2 пенальті і 2 голи... До кінця гри залишилося 8 хвилин, з пасу забиває гол Гичкін, з 16 метрів вбиває чистий м'яч Полегенький, через хвилину чудовим ударом закінчує гру Андреев», – надрукувала звіт газета «Красный Николаев» [5]. Слід зазначити в цьому році і перемоги Миколаєва над збірною Києва – 2:0, «Динамо» (Київ) – 3:1, над збірною Москви – 6:3.

Чимало гучних перемог Миколаєва було і в наступному 1930 році. 17 серпня Миколаїв ще раз перемагає київське «Динамо», на цей раз з рахунком 4:1. Але особливо слід відзначити перемогу миколаївської команди над збірною Закавказзя, гравці якої представляли відразу три республіки – Вірменію, Грузію та Азербайджан – з рахунком 4:2. Не випадково в журналі «Физкультура и спорт» [7] у класифікації лідерів радянського футболу збірна Миколаєва займає почесне 5-те місце після команд Москви, Ленінграда, Харкова та Києва. Далі десятка кращих команд розташувалася таким чином: на 6-му місці – Одеса, на 7-му – Тифліс (Тбілісі), на 8-му – Баку, на 9-му – Ростов-на-Дону і на 10-му – Дніпропетровськ.

Миколаїв брав участь у розіграші першого Кубка СРСР у 1936 році. У стартовому матчі 18 липня команда заводу імені Марті на своєму полі приймала київський «Спартак». Матч закінчився перемогою миколаївців з рахунком 3:0. Ось як про цю гру писала газета «Шлях індустріалізації»: «Трибуни стадіону заповнив натовп вболівальників. Гра починається в хорошому темпі. «Мартійці» беруть ініціативу у свої руки. Але комбінації зводяться нанівець, коли треба бити по голу. Перший хав-тайм закінчується безрезультатно. У другій половині гра загострюється, коли Сороченко з 11-метрового штрафного удару забиває перший гол...». Надалі в матчі в складі миколаївців забивають м'ячі Загоруйко та Кульчицький.

Наступний кубковий поєдинок заводські футболісти провели 24 липня. Їх суперником був одеський «Кінап». Долю гри вирішив один гол, забитий миколаївцем Кульчицьким. І тільки на наступному етапі «мартійці» поступилися сильній команді ленінградського «Спартака» – 0:3.

Вже у наступному, 1937 р., команда миколаївського «Суднобудівника», яка представляла завод Андре Марті (нинішній Чорноморський суднобудівний завод), дебютувала і в чемпіонаті СРСР. Крім миколаївців, від України в групі «Д» брали участь усього дві команди: «Локомотив» (Дніпропетровськ) та київський «Спартак». Історичний для «Суднобудівника» матч відбувся 6 серпня на міському стадіоні ім. Постишева з командою заводу «Червоний Жовтень» («Металург») зі Сталінграду. Заводська газета «За темпи та якість» написала звіт: «Гра проходила при несприятливих умовах і зі змінним успіхом. Поле стадіону було дуже мокрим від дощу, тільки на останній хвилині гостям вдалося провести м'яч в ворота коман-

ди нашого заводу”. В цілому той чемпіонат для команди виявився складним. Поразки в Іваново – 1:4, Калініні – 1:3, Єрвані – 0:2 не вдалося компенсувати домашніми перемогами над “Динамо” (Воронеж) – 2:1, “Спартак” (Київ) – 1:0 та “Динамо” (Мінськ) – 3:2. У підсумку – тільки 9-те місце.

Цього ж року “Суднобудівник” взяв участь і в розіграші Кубка України (УРСР). У першому матчі 1/16 фіналу 27 квітня з рахунком 3:0 переміг харківську команду “Здоров’я”. Цікаво та напружено відбувався наступний поєдинок “Суднобудівника”. У 1/8 фіналу в гості до Миколаєва прибув найсильніший склад київського “Динамо”. Серед киян брали участь в грі М. Трусевич, М. Махія, Й. Лівшиць, П. Комаров, К. Щегоцький, В. Шиловський... Майстри, які були відомі широкій аудиторії вболівальників по всьому СРСР. Склад “Суднобудівника” – Б. Кульчицький, Спічка, Новіков, Гронін, Д. Кушніренко, В. Іщенко, Деркаченко, Сердюк, Колбанов, Г. Кушніренко, І. Іщенко. Рахунок відкрили миколаївці. На 5-й хвилині це зробив Деркаченко. На 10-й киянин Комаров зрівняв рахунок. Програючи по ходу матчу 1:3, “Суднобудівник” після точних ударів Володимира Іщенка та його брата Івана Іщенка зрівняв рахунок. У кінці матчу на 75-й хвилині кияни забили переможний гол після спірного пенальті, призначеного арбітром. Газета “Шлях індустріалізації” у звіті про проведений матч підсумувала: “Команда, використовуючи техніку та колективну гру, може з успіхом змагатися з першокласними командами держави”.

Висновки. Історію розвитку футболу в Миколаєві на початку періоду ХХ ст. ми висвітлили лише на декількох прикладах, які переконливо свідчать, що миколаївський футбол на той час був досить розвиненим видом спорту. Перші футбольні двобої на Миколаївщині могли проводитися ще в сімдесяті роки ХІХ ст., на десятиліття раніше документально зафіксованого матчу у Львові 1894 р. Проте підтвердженнь цих подій поки не виявлено. Отже, можна лише робити припущення щодо футбольного пріоритету Миколаєва.

Клопітке дослідження з історії зародження та розвитку футболу в Україні потребує наукових підходів, історичного та соціального осмислення. Дискусія має відбуватися на науковому рівні, за активної участі істориків футболу нашої держави. Було оцінено лише одиничні аспекти цієї проблеми, не враховуючи достатньої кількості фактів, повноцінного висвітлення проблем, синтезу історичного матеріалу. Ураховуючи це, з’являється потреба в подальшому комплексному аналізі цього питання.

Список літератури

1. Крючков Ю. История Николаева / Ю. Крючков – Николаев : Гудим, 2000. – С. 12–13.
2. Михайлюк Ю. Футбольний довідник-календар / Ю. Михайлюк, Ю. Назаркевич. – Львів, 1994. – С. 3–4.
3. Радмир В. Первенство Николаева / В. Радмир // Николаевская газета. – 1913. – № 2191. – С. 4–5.
4. Радмир В. Финальный матч чемпионата города / В. Радмир // Красный Николаев. – 1921. – № 729. – С. 4–5.
5. Радмир В. Матч Николаев–Одесса / В. Радмир // Красный Николаев. – 1929. – № 2501. – С. 4–5.
6. Русский спорт. – 1912. – № 43. – С. 4–5.
7. Физкультура и спорт. Квалификация футбольных команд СССР. – Москва : ОГИЗ, 1930.
8. Шевченко П. Летописи николаевского футбола / Шевченко П., Кутовой Б. – Николаев : Гудим, 1998. – С. 3–4.
9. Юрченко Б. Вперед до перемоги / Юрченко Б. // Шлях індустріалізації. – 1936. – № 184. – С. 3–4.

Стаття надійшла до редколегії 15.09.2016

Прийнята до друку 18.10.2016

Підписана до друку 31.10.2016